

CANLI AĞAÇ MÜZELERİ (ARBORETUMLAR) VE KAHRAMANMARAŞ

İsmail DUTKUNER

SDÜ., Orman Fakültesi, Atabey - Isparta

ÖZET

Her biri doğru ve dikkatli bir şekilde etiketlenmiş, orjini (kaynağı, getirildiği yer) belli ağaç, çalı ve diğer odunsu bitkilerin teşhir ve ilmi araştırmalar amacıyla bir araya getirildikleri yerlere Arboretum adı verilir. Sanayileşmede önemli adımlar atan Kahramanmaraş, 1992 yılında kurulan Üniversitesi ile bilimsel alanda da hızlı gelişmeler kaydetmektedir. Bitki coğrafyası bakımından, farklı coğrafik bölgelerin kesişiminde bulunan ilde, flora oldukça zengindir. İl sınırları içerisinde *Euro-Siberian*, *Irano-Turanian* ve *Mediterranean* flora elemanları doğal olarak bulunmaktadır. Kahramanmaraş'a bu ekolojik özelliklerinden dolayı bir Arboretum kurulmalıdır. Kurulacak Arboretum aynı zamanda Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi bünyesindeki Orman, Ziraat ve Fen-Edebiyat Fakültelerinin eğitim-öğretiminde önemli ve vazgeçilmez bir unsur olacaktır. Kentte güzel bir mekan oluşacağı da göz önünde tutularak, geç kalınmadan ilgili kurumlar ve disiplinler bir araya getirilerek Arboretum kurma çalışmalarına başlanmalıdır.

ARBORETUMS AND KAHRAMANMARAŞ

ABSTRACT

Arboretum is a place where the collection of trees, bushes and other woody plants (of which the origin's are already known) established and labelled correctly and carefully for the scientific proposes. Kahramanmaraş which has a great development in industry has also been a achieving improvements in the field of science and technology with its university established in 1992. Kahramanmaraş has a rich flora in respect of plant geography beeing at a location in the crossing of different geographic regions. *Euro-Siberian*, *Irano – Turanian* and *Mediterranean* flora members are found within the city. In addition, there is an urgent need for the education and training activities which aim the visual identification of species found in the area.

ARBORETUM NEDİR?

Her biri doğru ve dikkatli bir şekilde etiketlenmiş, orijini belli ağaç, çalı ve diğer odunsu bitkilerin teşhir ve ilmi araştırmalar amacıyla bir araya getirildikleri yerlere Arboretum adı verilir (1) ("arbor" Yunanca "ağaç"). Arboretumla sıkça karıştırılan "Botanik Bahçesi" ("botane" Latince "ot, otsu bitki, yeşil bitki") ise ; bünyesinde farklı olarak otsu bitkileri de barındırır. Özellikle otsu bitkiler için çok farklı ekolojik ortamların sağlanması gerektiğinden (Arktik bölge yetişme koşullarından Tropik yetişme koşullarına kadar) Botanik Bahçelerinin tesisi ve bakımı Arboretumlardan hem daha zor hem de daha külfetlidir.

Arboretumlar kent içi parklardan da bazı özellikleri ile farklılık gösterirler. Arboretumlarda bitkiler üzerinde bilimsel araştırma yapmak asıl amacı oluşturur. Dikilen

bitkilerin orijinleri bilinir, üzerleri etiketlenir ve kayıtları tutulur. Kent içi parklarda rekreasyonel değer ön planda iken, Arboretumlarda eğitici-öğretici değer daha fazla önem taşımaktadır. Ayrıca Arboretum'larda doğal ve ekzotik (yabancı orjinli) bitkilerin bölgede nasıl yetiştikleri ve ne gibi farklılıklar gösterdikleri izlenebilir (2).

ARBORETUMLARIN İŞLEVLERİ

Arboretumların en önemli işlevleri, bilimsel araştırmalara mekan oluşturmaları ve eğitim-öğretim amaçlı kullanılmasıdır. Yerli ve egzotik bitkiler kendilerine ayrılan alanlarda yetiştirilerek, üzerlerinde bitki ıslahına ve adaptasyonuna yönelik çeşitli araştırmalar yapılır. Bu bitkilerin bölgeye uyumları, gelişmeleri ve zararlıları gözlenir. Üniversitelerin odunsu bitkilerle ilgili eğitim-öğretim yapan disiplinlerinin vazgeçilemez canlı bir laboratuvarıdır. Gerçekten de ağaçları ve çalıları gerektiği gibi tanıyamayan "Orman Mühendisi" veya "Peyzaj Mimarı" uygulamada, bir çok sıkıntılarla karşılaşacaktır. Arboretumlarda ilgili öğrenci ve akademisyenlere odunsu bitkiler doğal şartlarda gösterilerek öğretilir. Aynı zamanda kent halkı da farklı yörelere ait bitkileri üzerlerindeki etkilerden kolayca tanıyıp öğreneceklerdir. Yine farklı yörelerden odunsu bitkiler bir araya getirileceği için, araştırmacılar her bitki için uzak mesafelere gitmeyecek, zaman kaybı ve masraf olmayacaktır.

Arboretumlarda çok çeşitli ağaç ve çalıları yetiştirileceği için, kent halkı park ve bahçelerinde yetiştirmek istedikleri bitkileri görerek, tanıyarak seçecektir. Yöreye uygun yabancı bitkiler uygunlukları araştırıldıktan sonra kent içi park ve bahçelerde kullanılabilecektir. Bu manada ekonomik değeri olan yabancı bitkilerin de denemeleri yapılmış olacaktır.

Arboretumların rekreasyonel hizmetleri de vardır. Uygun koşullar altında buraları kent halkı ziyaret edebilmekte ve güzel zamanlar geçirebilmektedir. Bilimsel olarak sistematize edilmiş böyle alanlar, halkın bitkilere karşı ilgi ve sevgisini arttırmaktadır. Ayrıca çok farklı yörelerden getirilerek dikilen yüzlerce odunsu bitkinin çiçek açması, yapraklanması ve yaprak dökmesi farklı zamanlarda gerçekleşeceği için çok zevkli bir görsel peyzaj sunacaktır.

TÜRKİYE'DE ARBORETUMLAR

Dünyada gelişmiş ülkelere ait şehirlerde Arboretumlar yüzlerce yıl önce düşünülmüş ve kurulmuştur. Ülkemizde eski tarihli bir Arboretum yoktur. Özellikle İstanbul'da asırlık Saray Bahçeleri ve Koruların bulunmasına rağmen, tesislerinde bilimsel kriterler göz önünde tutulmadığı için, Arboretum fonksiyonları bulunmamaktadır.

Türkiye'de bilimsel anlamda ilk Arboretum, "Atatürk Arboretumu" dur ; 1949 yılında İstanbul Belgrad Ormanı içerisinde 15 hektarlık bir alan üzerinde kurulmuştur. Bugün elli yaşında olan, ancak bir Arboretum için çok genç sayılan Atatürk Arboretumunun alanı 400 hektara genişletilmiştir. Atatürk Arboretumunun her türlü maddi olanakları Orman Genel Müdürlüğü'nce karşılanmış ve müstakil olarak "Atatürk Arboretum Şefliği" tarafından karşılanmaya devam etmektedir. Kuruluşundan bu yana bütün bilimsel ve teknik plan, proje ve uygulama İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Botaniği Anabilim Dalı'na yapılmaktadır. Atatürk Arboretumunda ülkemize ait odunsu bitkilerin tümüne yakını bulunduğu gibi bir çok yabancı bitki de getirilmiş ve yetiştirilmiştir. Arboretum

alanına sonradan tesis edilen iki göletle Atatürk Arboretumu İstanbul'un görülmeye değer güzel mekanlarından birisi olmuştur.

1980'li yıllarda Türkiye'de ikinci bir Arboretum kurulmuş, bugün yüzlerce ağaç türüyle hızla gelişmeye devam etmektedir. Özel mülk niteliğinde olan bu Arboretum Yalova sınırları içerisinde bulunmaktadır ve Sayın Hayrettin KARACA'ya aittir. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nce planlanan, Kazancı Köyceğiz/Muğla "Yunus Emre Arboretumu" ise henüz kurulma aşamasında bulunmaktadır. Yine 1994 yılında Isparta'da 520 hektarlık "Kovadaçayı Arboretumu" da Orman Genel Müdürlüğü'nce Arboretum alanı olarak tefrik edilmiş ve 1999 yılında da bu alandaki çalışmalar bir protokolle Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi'ne bırakılmıştır.

SONUÇ

Arboretumlar ormancılık gibi uzun vadeli çalışmalardır. Planlanması, tesisi ve bakımlarında kararlar botanikçi, peyzajcı, ekolog, bilgili amatörler ve toprakçılardan oluşan kurullar tarafından alınmalı ve uygulanmalıdır. Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi'nin önderliğinde İl Özel İdaresi, Orman Bölge Müdürlüğü ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarının desteği ve katkısıyla Kahramanmaraş'ta mutlaka bir Arboretum kurulmalıdır. Arboretum alanı olarak Sır Barajı'nın güneyinde Ceyhan Nehri'nin batısındaki alan incelenmeli ve çalışmalara bir an önce başlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- 1-YALTIRIK, F.,(1969):Canlı ve Kurutulmuş Bitki Müzeleri (Arboretum, Botanik Bahçesi ve Herbarium'lar), İst. Ün. Or. Fak. Dergisi, B Serisi, Cilt XIX, Sayı 1, s.217-224, İstanbul.
- 2-YALTIRIK, F., EFE, A., (1989):Otsu Bitkiler Sistematigi, İst. Ün. Yay. No:3568, İstanbul.